

NOVI IMPULS U ISTRAŽIVANJU PARTIZANSKIH ZLOČINA DOŠAO IZ PERA SLOVENSКИH AUTORA

Suvremena Hrvatska napokon mora preuzeti zadaću rasvjetljavanja nedjela jugoslavenskih komunista

Knjiga »Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji« slovenskoga povjesničara dr. Mitje Ferenc i arheologa Uroša Košira plod je više desetljeća istraživanja

Marino Erceg

ZAGREB • »Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji«, opsežna knjiga slovenskoga povjesničara dr. Mitje Ferenc i arheologa dr. Uroša Košira koja uvelike upotpunjuje dosadašnja istraživanja komunističkih zločina nad Hrvatima nakon Drugoga svjetskoga rata, predstavljena je u srijedu 11. veljače u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.

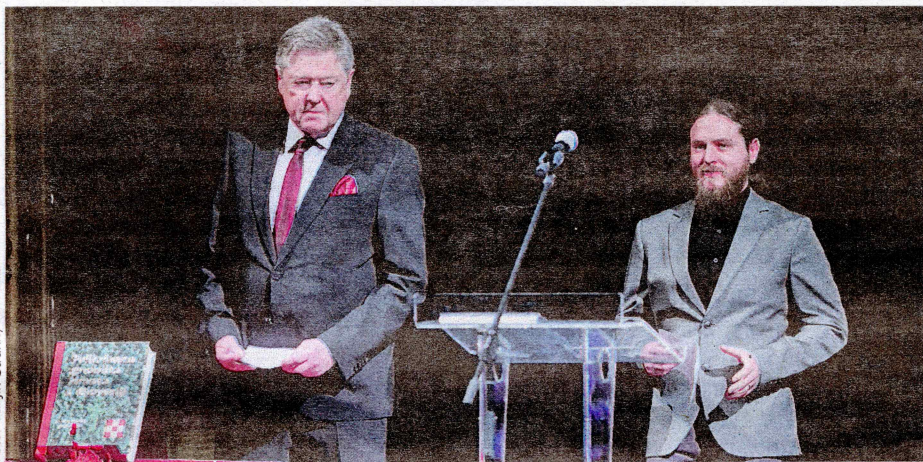
Knjiga, koja je otisnuta u nakladi Školske knjige, donosi iscrpan prikaz rezultata višegodišnjih istraživanja i ekshumacija s četrnaest grobišta u kojima su nađeni ostatci tisuća hrvatskih žrtava komunističkih zločina, koje su ondje ubijene u proljeće i ljeto 1945., nakon vojnoga i političkoga sloma Nezavisne Države Hrvatske. Usto, u knjizi je predstavljeno još tridesetak lokacija u Sloveniji za koje se pouzdano zna da su mjesta masovnih grobnica vojnika i civila ubijenih u sustavno osmišljenoj partizanskoj odmazdi nad poraženima tijekom prvih poratnih tjedana i mjeseci.

Komunistički režim pokušao je »izbrisati« žrtve svojih zločina • »Knjiga koja ne samo da predstavlja do sada otkrivena i iskopana tajna grobišta u kojima leže vojnici i civili iz Hrvatske, nego opisuje i kronologiju događaja od masakra i brisanja grobova pa sve do postupaka kojima smo, nakon demokratskih promjena prije 35 godina, polako, svakako presporo, pokušavali nadoknaditi civilizacijski i pijetetski dug. Dug koji su nam ostavile prethodne generacije«, rekao je na predstavljanju u zagrebačkom HNK-u suautor dr. Ferenc, koji je s istraživanjima partizanskih grobišta u Sloveniji započeo još prije pada komunizma, a prve je rezultate počeo objavljivati početkom devedesetih. Jedan je od najzaslužnijih istraživača za otkriće Hude jame, a doprinio je i rasvjetljavanju niza drugih zastrašujućih lokaliteta partizanskih zločina po Sloveniji, kao što je Kočevski rog. Od 1990. član je komisije koju je osnovala slovenska vlada s ciljem istraživanja prikrivenih grobišta, a njegovom je inicijativom u Europskom parlamentu prošloga ljeta donesena rezolucija o osudi komunističkih zločina, o čemu je govorio nedavno i za Glas Koncila. »Ono što nas razlikuje od zapadnih demokracija u smislu kažnjavanja 'gubitnika Drugoga svjetskoga rata' bilo je uskraćivanje žrtvama tih pokolja prava na grob i ime. Režim je zapovjedio da se stratišta s ravne sa zemljom i izbrišu svi tragovi zločina, a rodbini je oduzeto pravo da zna i žaluje. O njima se nije smjelo govoriti, nije se smjela zapaliti svijeca. Zato je danas tako teško pronaći izbrisane tragove zločina. Irska poslovice kaže da su suze koje teku gorke, ali još su gorče one koje ne smiju teći. No iz povijesti je poznato da se zločin ne može zauvijek skrivati. U emigraciji su nastajali zapisi preživjelih s mjesta zločina i došli su polako, usprkos tomu što je posjedovanje i unosenje u domovinu u prijašnjem sustavu bilo zabranjeno i kazneno gonjeno«, rekao je dr. Ferenc. »Hoćemo li mi, kao društvo, kao civilizacija čiji smo dio i koja je uspostavila poštovanje prema mrtvima kao temeljnu vrijednost, konačno moći dostojanstveno pokopati mrtve, da ne leže u vrećama i sanducima?« dodao je.

Znanstveno istraživanje put je prema pomirenju • »Kao društvo imali smo - pa

imamo i sada - dva gledišta o posljedicama zločina opisanih u knjizi, gledišta pobjednika i gubitnika. Desetljećima je sjećanje na Drugi svjetski rat određivao crno-bijeli narativ o oslobodilačkoj borbi i revoluciji s jedne strane i izdajnicima s druge. U tom narativu nije bilo mjesta za zločine počinjene u ime oslobodilačke borbe ni za zlouporabu moći komunističkoga vodstva pri uspostavi vlasti. Uspostavom demokracije revizija jednostrane naracije, utemeljene na

ideologiji, a manje na historiografiji, postala je nužna. Bleiburg i Kočevski rog postali su u slovenskom i hrvatskom kolektivnom pamćenju sinonim za masovna ubojstva. No razmjere te teške i mračne baštine, kakve poznajemo danas, nismo mogli ni zamisliti tijekom tranzicije u demokraciju«, napomenuo je slovenski povjesničar dr. Ferenc. »Ako bih pokušavao dati odgovor na pitanje kako se približiti društvenomu suživotu, pomirenju koje ne će biti opte-

Na zagrebačkom predstavljanju govorili su dr. Mitja Ferenc i dr. Uroš Košir

»Mi koji smo bili suočeni sa zločinom Hude jame pamtit ćemo užas koji smo ondje vidjeli do kraja života. Nakon osam mjeseci kopanja rudari su probili posljednju barijeru i neočekivano u tamnom tunelu pronašli smo bijelu masu leševa koji se zbog nedostatka vlage i kisika nisu raspali«, prisjetio se povjesničar dr. Mitja Ferenc

»Komunisti su izgradili svoju državu na tijelima svojih protivnika«

— »Duhovi prošlosti na kraju se ipak dovuku iz špilja, jama i rovova, gdje su bili zaboravljeni, da se s njima suoči sadašnjica. Istina optužuje nove političke gospodare, koji su često izišli iz istoga kalupa kao oni stari. Istraživanja opisana u ovoj knjizi obavili su slovenski stručnjaci u teškim uvjetima i unatoč ometanjima. Politika je stalno postavljala zaprieke, ali novo je političko vodstvo omogućilo nastavak posla. Uostalom, nije ni bilo moguće da se iskapanja tih masovnih grobnica depolitiziraju. Svakomu je promatraču jasno da desetljećima prikrivani tragovi masovnih zločina imaju duboke političke posljedice«, rekao je na predstavljanju u zagrebačkom HNK-u britanski povjesničar dr. Robin Harris, koji već niz godina živi i djeluje u Hrvatskoj baveći se temama iz hrvatske društvene i crkvene povijesti druge polovice 20. stoljeća. »Na osobnoj razini netko može prešutjeti istinu

rečeno prošlošću, odgovor bi mogao biti: samo trudom i znanstveno utemeljenim istraživanjem ratnih i poslijeratnih događaja, njihovom procjenom na temelju općeprihvaćene etike i znanstvenih načela te djelima pijeteta i sjećanja koja će biti namijenjena svima koji su poginuli, ubijeni i pogubljeni. Nadam se da je ova knjiga dio tih načela. Barem smo je mi, autori, napisali s tim na umu«, rekao je dr. Ferenc. Slovenski povjesničar podijelio je i svoje sjećanje na zastrašujuće prizore na koje je naišao kada je prokopana Huda jama. »Mi koji smo bili suočeni sa zločinom Hude jame pamtit ćemo užas koji smo ondje vidjeli do kraja života. Nakon osam mjeseci kopanja rudari su probili posljednju barijeru i neočekivano u tamnom tunelu

pronašli smo bijelu masu leševa koji se zbog nedostatka vlage i kisika nisu raspali. Bili su kao omotani bijelom koprenom. Na njima se vidjelo sve, koža, uši, nokti, kosa... Jedna ruka držala je drvenu protezu noge druge žrtve, invalida. Užas. Kako su kasnije utvrdili forenzičari i kriminalisti koji su pronašli neke od sudionika masakra, zatvorenici su morali puzati preko tijela i poleći se na već poubijane i onda su bili strijeljani. Ležali su u šest do osam slojeva... I mi istraživači nismo potpuno svjesni o kakvom se zločinu radi, svako nas novo otkriće iznenadi«, opisao je.

»Teško je ugušiti sjećanje« • Jedan od govornika na predstavljanju u HNK-u bio je i povjesničar dr. Robin Harris, koji je autor pogovora knjizi dvojice slovenskih autora. Spomenuo je i da je dugogodišnji rad dr. Ferenc i brojnih drugih istraživača partizanskih grobišta po Sloveniji pratio i osporavanje, pa i ometanje. »Teško je ugušiti sjećanje, a jedini totalitarni sustav koji je to ozbiljno pokušao bio je ujedno najambiciozniji i najkrvaviji: marksizam-lenjinizam. Kad vlast uspije terorom spriječiti svaku raspravu, zavarava se da je uspjela potisnuti i pojedinačna sjećanja, kojima je pak najmanja mogućnost dovoljna da oblikuju kolektivnu svijest. Netko je nešto vidio ili čuo i nikad to nije zaboravio; nekoga počinitelja možda grize savjest; neki posve nevezan događaj - primjerice, izgradnja autoceste - razotkrije ostatke žrtava«, rekao je dr. Harris. Jedan od predstavljača knjige bio je i povjesničar sa Sveučilišta u Zadru prof. dr. Zlatko Begonja. »Monografija se zbog predočenoga golemoga broja materijalnih dokaza i slikovnih priloga može svrstati u red prvorazrednoga dokaza koji ne ostavlja prostora kojekakvim ideološko-političkim interpretacijama, ili mutnim prilagođavanjima i proizvedenim dogovorima s ciljem opravdanja izvršenih zločina - premda moramo priznati da se ti događaji nerijetko pokušavaju opravdati formom specifičnoga stanja i upotrebom primamljivoga termina antifašizma, uzimajući u obzir kontekst vremena i okolnosti - što je neprihvatljivo i zbog činjenice da se takva sintagma kao kriterij ne može selektivno primjenjivati, primjerice kako promatrati 1939., 1941. i 1945.«, pojasnio je uz ostalo. Predstavljanju u HNK-u nazočili su i predsjednik Vlade Andrej Plenković, predsjednik Hrvatskoga sabora Gordan Jandroković, više ministara, saborskih zastupnika iz redova vladajućih i oporbenih opcija te predstavnici žrtvoslovnih društava i braniteljskih udruga. Od crkvenih predstavnika kao izaslanik zagrebačkoga nadbiskupa Dražena Kutleše na predstavljanju knjige bio je mons. Zvonimir Sekelj, generalni tajnik Hrvatske biskupske konferencije dr. Krunoslav Novak te ravnatelj dušobrižništva za Hrvate u inozemstvu dr. Tomislav Markić. Sudjelovala su i dvojica bivših predsjednika slovenske vlade - Janez Janša i Miroslav Cerar. U svečanom programu nastupili su i Pučki pivači, službeni pjevački ansambl zagrebačkoga KBF-a, pod ravnanjem dr. Joška Čalete. Glumac Joško Ševo izveo je »Elegiju za moje mrtve« pjesnika Nikole Miličevića. Na predstavljanju u HNK-u prikazan je i dokumentarni film »Prikrivena grobišta Hrvata u Sloveniji« koji donosi svjedočanstva očevidaca partizanskih zločina. ●